

Aistiva keho

Kuinka kuvailisit punaista väriä ihmiselle, joka ei pysty näkemään? Miten selittäisit tietyn hajun henkilölle, joka ei ole koskaan haistanut samaa asiaa? Miltä vanhat kirjat tai bensiini tuoksuvat?

Tuoksukokemukset kertovat taustasta

Tiettyjen makujen tai hajujen kokeminen miellyttävänä tai epämiellyttävänä on vahvasti kulttuurisidonnaista. Aistikokemuksiin liittyvät mielleyhtymät eivät ole meissä syntymästä saakka, vaan muodostuvat ympäröivien ihmisten ja paikkojen yhteisvaikutuksesta. Tämä tekee aisteista paitsi biologisia, myös sosiaalisia ilmiöitä.

Hajumuistot ovat aisteihin liitetystä muistoista voimakkaimpia. Yksi nuuhkaisu voi kuljettaa meidät vuosien päähän ja herättää muistikuvia varhaislapsuudesta saakka. Nämä vasta-ajetun nurmikon ja pullan tuoksuiset muistot ovat monille tuttuja. Hajuaistin herättämät mielikuvat voivat vaikuttaa myös siihen, miten koemme itsemme ja paikkamme yhteiskunnassa.

Vielä 1700-luvun eurooppalaisessa lääketieteessä ja kansanuskossa hajujen uskottiin kantavan tauteja. Kaupunkien ja niiden viemärien löyhkä koettiin terveydelle vaaralliseksi.

Hajuttomuus tai hajujen peittäminen nähtiin sivistyksen merkinä - ja sivistyneisyys taas oli harvojen etuoikeus.

Varakkaammat yhteiskuntaluokat pakenivat usein maaseudun, vuoriston tai merenrannan raikkaaseen ilmaan. He saattoivat myös peittää epämiellyttävät tuoksahdukset kalliilla parfyymeilla. Hajujen kontrollointi olikin osa eurooppalaista terveydenhuoltoa 1800-luvun loppuun saakka.

Tämä "hajurako" erilaisten ryhmien välillä pitää pintansa nykypäivänäkin. Tuoksuja ja hajuaistia käytetään yhä kuvaamaan yhteiskunnallisia jakaumia ihmisten välillä. Eräs hajuja kulttuurisina ilmentyminä esittänyt ja niiden luomia asenteita nykypäivän kontekstissa käsitellyt tutkija tiivisti ilmiön lausahdukseen "Se, joka haisee pahalta, on paha, ja se, joka on paha, haisee pahalta."

Saatamme kokea omaa nenäämme loukkaavan tuoksun tarkoittavan, että sen lähde on alempiarvoinen, vieras

tai vaarallinen. Meidän mielestämme epämiellyttävä tuoksu ei kuitenkaan ole sitä kaikille. Reaktiot tuoksuihin perustuvat vahvasti opittuihin ja elettyihin kokemuksiin.

Keskustelkaa: Herättävätkö jotkin tietyt tuoksut teissä voimakkaita muistoja tai tuntemuksia?

Hajut luovat ryhmittelyä

Altistumme nuoresta iästä saakka hajuille, jotka muistojen kautta muokkaavat identiteettiämme ja sitä, kenet koemme osaksi omaa ryhmäämme - ja kuka jää sen ulkopuolelle. Koska hajut koetaan hyvinä tai pahoina, niiden edustamat asiat tai hajujen lähteet luokitellaan usein samoihin lokeroihin.

Tabuiksi koetaan erityisesti sellaiset tuoksut, jotka eivät kuulu osaksi sosiaalista ryhmäämme. Hyväksytyt hajut vaihtelevat suuresti esimerkiksi varakkaan ja pienituloisen väestönosan välillä. Hajut vaikuttavat siihen, miten koemme toisemme.

Tabuiksi luokitellut tuoksut ovat usein lähtöisin ihmisestä. Niihin kuuluvat esimerkiksi hien ja ulosteen haju. Nämäkin ovat tabuja vain tietyissä

yhteyksissä: vauvan kakan hajua ei välttämättä koeta yhtä sopimattomana kuin aikuisen, eikä hieltä haiseva ihminen häiritse yhtä paljon salilla tai pihatöissä kuin viereisessä pulpetissa.

Toiseuttamisella tarkoitetaan sitä, kun itsestä poikkeavat yksilöt ja ryhmät määritellään oman piirin ulkopuolelle. Hajujen kautta toiseuttaminen on yleistä paitsi yhteiskuntaluokkien, myös etnisten ryhmien ja sukupuolten välillä.

Jo erilaisiin kulttuureihin kuuluvat ruoat voivat luoda keholle erityistuoksun, jonka siihen tottumaton kokee vieraana. Tämä ei välttämättä tarkoita, että kokisimme erilaisen hajun automaattisesti vastenmielisenä. Se kuitenkin muistuttaa meitä välittömästi siitä, että kyseessä on ihminen tai asia, joka ei kuulu totuttuun aistiympäristöömme.

Singaporessa elää paljon sekä intialaisia, kiinalaisia että malesialaisia. Paikalliset luokittelevat näitä ryhmiä paitsi ihmisten, myös kaupunginosien tuoksumailmojen perusteella. Erilaiset ruokakulttuurit ja mausteet luovat ominaishajun, jonka nähdään ulottuvan kaikkiin samaa etnisyyttä edustaviin ihmisiin.

Keskustelkaa: Mitkä tuoksut koette miellyttävinä, ja mitkä aiheuttavat teissä vilunväristyksiä? Osaatteko

sanoa, miksi joku tuoksu on mieluisampi kuin toinen?

Kaikki eivät näe värejä samalla tavalla

Näköaistia pidettiin Euroopassa pitkään “korkeampana aistina”. Se liitettiin tieteeseen ja taiteeseen, jotka puolestaan nähtiin erityisesti korkeasti koulutettujen ja “sivistyneiden” länsimaalaisten alueina. Muut aistit, kuten kosketus ja haju, nähtiin eläimellisinä ja alempiarvoisina.

Myöskään kokemus näköaistista ei ole sama riippumatta kulttuurista. Värit ovat valon aallonpituutta, ja virtaavat toisiinsa katkeamattomana kokonaisuutena. Ihminen kuitenkin havaitsee värit kategorioina, joilla on nimi: sininen, punainen, sinipunainen. Jos värille ei ole olemassa nimeä, voiko sitä havaita?

Esimerkiksi englannin kielessä ei ennen 1500-lukua ollut omaa sanaa oranssille värille. Ihmiset tietenkin näkivät oranssin silti, mutta eivät hahmottaneet näkevänsä oranssia, vaan erilaisia keltaisen tai punaisen alle kuuluvia sävyjä. Oranssi värinä saapui englannin kieleen vasta appelsiinien myötä.

Perulaisella candoshi-kansalla taas ei ole lainkaan sanaa “väri”, ja sama termi viittaa väreihin vihreästä purppuraan. Kulttuuriset ja kielelliset kategoriat ohjaavat näin sitä, miten ihminen havaitsee aistitun ympäristönsä: mitkä asiat nousevat esiin todellisuuden osa-alueina, mitkä taas jäävät vaille nimeä ja siten itsenäistä olemassaoloa.

Aistien keskinäinen tärkeysjärjestys riippuu siitä, millaisessa fyysisessä ja kulttuurisessa ympäristössä aisteja käytetään. Oma kulttuurimme painottaa visuaalisuutta voimakkaasti: sanomme, että yksi kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa. Joissakin muissa ympäristöissä näköaisti saatetaan kokea vähemmän hyödyllisenä kuin vaikkapa kyky tunnistaa asioita pimeässä kosketuksen perusteella.

Aisteihin liittyvät painotukset ovat myös henkilökohtaisia, ja liittyvät esimerkiksi kykyymme oppia asioita.

Keskustelkaa: Miten aistit vaikuttavat oppimiseen? Opiteko paremmin kuuntelemalla vai näkemällä esimerkiksi asioita havainnollistavia kuvia? Voisiko hajuaistia hyödyntää oppimisessa?